Анастасія РУДІК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)
e-mail: rydikarsen@gmail.com

Науковий керівник:
Олександра ЯНКОВИЧ,
доктор педагогічних наук, професор
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

РОЗВИТОК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

В сучасних умовах збереження здоров'я дітей дошкільного віку набуває особливого значення, особливо в аспекті суспільної нестабільності, спричиненої повномасштабною війною. При цьому вимушені переміщення населення, постійні повітряні тривоги, зміни звичного режиму життя та обмеження безпечного простору істотно впливають на рухову активність, емоційний стан і можливості спілкування дітей. За цих обставин заклад дошкільної освіти має не тільки запобігати чинникам, що можуть шкодити здоров'ю, а й створювати умови для повноцінного розвитку дитини. Водночас роботу педагогів, пов'язану із здоров'язбереженням, пов'язують переважно з фізкультурними заняттями, гігієнічними процедурами та окремими оздоровчими заходами. Таке розуміння останньої не дає змоги охопити вплив щоденного режиму закладу дошкільної освіти й характеру міжособистісних взаємин дітей і дорослих в освітньому процесі. Вказане спричинило потребу обґрунтувати здоров'язбережувальні технології як складову освітнього простору дошкільного закладу, здатну змінюватися відповідно до умов життя дітей-дошкільників.

Зазначимо, що проблема здоров'язбережувальних технологій в дошкільній освіті представлена в наукових і методичних працях із різними дослідницькими акцентами. Зокрема, Т. Андрющенко пов'язує їх використання із формуванням здоров'язбережувальної компетентності

дітей [1]; Н. Денисенко розглядає їх як наскрізну вимогу до організації освітнього процесу закладу дошкільної освіти [2]; О. Дубогай зосереджує увагу на поєднанні навчання з руховою діяльністю дошкільників [3]; Л. Рибалко висвітлює аналізовану проблему в контексті освітнього середовища дошкільного закладу [4]; Н. Левінець аналізує напрями впровадження здоров'язберігаючих технологій у сучасній дошкільній освіті [5]; Л. Лохвицька вивчає організацію здоров'язбережувального середовища ЗДО [6]; О. Омельченко характеризує сутність здоров'язберігаючої освітньої технології [7]; Л. Швайка розглядає практичні питання оздоровчої роботи в закладі освіти [8]; Г. Смольникова звертається до співвідношення здоров'язбережувальних і здоров'яформувальних технологій [9] та ін. Сукупність вказаних праць дає підстави для цілісного розгляду проблеми, проте потребує переосмислення з урахуванням обставин, за яких звичний порядок життя закладу дошкільної освіти в сучасних умовах може неодноразово порушуватися.

Мета дослідження – проаналізувати зміст і можливості розвитку здоров'язбережувальних технологій у закладах дошкільної освіти в умовах сучасних суспільних викликів.

Сучасні умови функціонування закладів дошкільної освіти спонукають переглянути усталені підходи до здоров'язбереження та з'ясувати, наскільки вони відповідають повсякденним потребам здобувачів відповідного віку. При цьому поняття здоров'язбережувальної технології часто використовують для позначення дуже різних практик – від ранкової гімнастики й фізкультхвилинок до облаштування приміщення закладу, організації харчування та психологічної підтримки вихованців. Така широта поглядів відображає багатогранність проблеми здоров'язбережувальних технологій, але водночас створює небезпеку втрати її змісту. Якщо технологією називати будь-який захід, який видається корисним для здоров'я, стає складно визначити, яку проблему він розв'язує і чому очікується саме такий результат. Доцільно виходити з того, що педагогічна технологія передбачає узгодженість мети, освітніх умов, послідовності вказаних педагогічних дій та способів контролю за їх наслідками. Тобто визначальне значення має не так назва чи педагогічний зміст аналізованої технології, як її місце в цілісному способі організації життя сучасних дошкільників.

Слід враховувати, що зміст здоров'язбереження дошкільників не варто обмежувати запобіганням захворюванням або порушенням їх фізичного розвитку, адже дитина може перебувати в належних санітарних умовах і водночас відчувати постійне напруження, мати недостатньо можливостей для руху чи не наважуватися звернутися по допомогу до дорослого. Її фізичне самопочуття, емоційні переживання та характер міжособистісних взаємин у групі також пов'язані між собою, тому педагогічні рішення в одній сфері позначаються на інших. Зокрема, надмірно насичений режим дня здатний зменшувати час для вільної гри й відпочинку, а недостатня передбачуваність освітньо-виховного процесу – посилювати напруження навіть за наявності належно обладнаного приміщення закладу дошкільної освіти. Відповідно, аналіз здоров'язбережувальних технологій потребує уваги не тільки до того, що саме педагог робить із дітьми у цьому напрямі, а й до того, у яких умовах вони проживають день. Якраз в повсякденній роботі вихователів виявляється реальний здоров'язбережувальний потенціал закладу освіти.

Важливе питання розвитку здоров'язбережувальних технологій у закладах дошкільної освіти полягає у співвідношенні піклування дорослих про дитину та формування її власного досвіду піклування про здоров'я. Так, у дошкільному віці відповідальність за безпеку й належні умови життя здобувача закономірно несуть дорослі. Водночас дитина поступово вчиться помічати у себе втому, спрагу, дискомфорт або емоційне напруження, повідомляти про свої потреби й опановувати доступні способи дій. Якщо здоров'язбережувальна робота вихователів зводиться тільки до виконання встановлених дорослими правил, дитина може добре відтворювати вимоги, але не розуміти їх значення для себе. Також формування відповідної компетентності потребує ситуацій, у яких вона має можливість діяти: обрати посильну рухову активність, попросити про відпочинок, домовитися з однолітком або звернутися по підтримку до дорослого.

Не менш складна для розвитку здоров'язбережувальних технологій у закладах дошкільної освіти й проблема емоційного благополуччя дітей. Під час війни дорослі можуть прагнути захистити дошкільників від тривожних переживань, уникаючи розмов про травмівні події, які ті й так спостерігають у повсякденному житті. Інша крайність – насичувати діяльність дошкільників постійними поясненнями небезпеки й вимогами щодо правильної поведінки, не зважаючи на здатність дитини їх сприймати.

Педагогічна підтримка здобувачів дошкільної освіти потребує зрозумілих пояснень, передбачуваних дій дорослого та можливості виражати свої почуття через гру, малюнок або розмову. Водночас будь-яку зміну настрою чи поведінки дитини недоцільно автоматично трактувати як ознаку психологічної травми, важливіше уважно спостерігати за нею, підтримувати контакт із родиною та за потреби залучати фахівців.

Особливо виразно виявляє залежність здоров'язбережувальних практик від умов їх застосування перебування дошкільників в укритті. При цьому звичні заняття, рухові ігри чи способи відпочинку не завжди можна без змін перенести до приміщення з обмеженою площею. Тому завдання педагога полягає в збереженні того, що суттєво для потреб дітей: можливості перебувати поруч із уважним дорослим, розуміти послідовність подій, змінювати вид діяльності й отримувати допомогу. У цій ситуації проведення запланованого заняття не має ставати важливішим за самопочуття вихованців. Так, настільна гра, читання, малювання або спокійна рухова вправа можуть підтримати звичний ритм групи, якщо відповідають її стану й умовам приміщення. Водночас окремим дітям може бути потрібен час без участі в організованій ігровій чи навчальній діяльності.

Аналіз здоров'язбережувального середовища закладу дошкільної освіти потребує виходу за межі його матеріального облаштування. Такий освітній простір може відповідати необхідним вимогам щодо обладнання, але залишатися психологічно несприятливим, якщо життя групи супроводжується надмірною кількістю заборон, поспіхом або знеціненням переживань дітей. З іншого боку, доброзичливі взаємини дітей та дорослих не усувають потреби в доступності води, достатньому просторі, безпечних ігрових та навчальних матеріалах і можливостях для відпочинку. Тому здоров'язбережувальне середовище ЗДО слід оцінювати з позиції повсякденного досвіду дитини: чи розуміє вона, де зберігаються потрібні речі, чи може звернутися до дорослого, чи має місце для гри й усамітнення, чи здатна долучитися до спільної діяльності відповідно до власних можливостей. Вказане дає змогу виявляти педагогам проблеми, які не помітні під час формальної перевірки оснащення закладу дошкільної освіти.

Закономірно, що здоров'язбережувальна компетентність дошкільника розвивається насамперед у діяльності, зміст якої він розуміє.

Зокрема, повчальна розмова про правила гігієни або безпечної поведінки може дати дитині певні знання, проте їх засвоєння перевіряється в конкретній ситуації: у сюжетній грі вона доглядає за собою чи персонажем, помічає ознаки втоми, звертається по допомогу; у щоденному житті – миє руки, обирає одяг для прогулянки або повідомляє дорослого, що потребує відпочинку. Педагогічне значення таких дій полягає в поєднанні знання з пережитим досвідом; водночас не кожну дію дитини потрібно перетворювати на навчальне завдання, адже надмірний контроль за «правильністю» її поведінки здатний послаблювати особисту ініціативу. Доцільніше створювати зрозумілі умови, показувати власний приклад і підтримувати поступове набуття самостійності здобувачем.

Окремої дослідницької уваги потребує питання вивчення результативності здоров'язбережувальних технологій у закладах дошкільної освіти. Кількість проведених руханок, бесід або тематичних заходів характеризує активність закладу, проте сама по собі не свідчить про зміни в житті дітей. Більш змістовною є оцінка того, чи з'явилося в них більше можливостей для руху та відпочинку, чи можуть вони повідомляти про власні потреби, чи почуваються прийнятими в групі. Таке оцінювання потребує педагогічного спостереження, розмов із батьками та готовності змінювати власні рішення. Водночас результати не можна однаково вимірювати для всіх вихованців: стан здоров'я, досвід і темп розвитку дітей різняться. Тому предметом аналізу мають бути передусім освітньо-виховні умови, які створює заклад дошкільної освіти, і те, наскільки вони відповідають потребам конкретної дитини. Вказане дає змогу розглядати здоров'язбережувальну технологію як динамічну й ефективну практику.

Отже, сучасні суспільні виклики виявляють обмеженість підходу, за якого здоров'язбереження у закладах дошкільної освіти зводиться до окремих заходів відповідного змісту. Фізичне й емоційне благополуччя дошкільника залежить від того, як організовано день: чи є в ньому місце для руху, гри, відпочинку, спілкування, самостійних дій та підтримки дорослого. До того ж розвиток здоров'язбережувальних технологій в ЗДО пов'язаний із цілісним баченням цих педагогічних умов і здатністю педагогів пристосовувати їх до зміненої ситуації без втрати уваги до потреб дитини. Важливим результатом такої роботи має стати не тільки виконання дошкільниками правил здоров'язбережувальної поведінки, а й поступове набуття досвіду розуміння стану власного здоров'я, звернення по допомогу

до дорослих та турботи про інших людей. За цих умов здоров'язбережувальні технології стають складовою повсякденного життя усіх суб'єктів освітньої діяльності дошкільного закладу.

Перспективним напрямом подальших досліджень є емпіричне вивчення зв'язку між способами організації повсякденного життя сучасних дошкільників та показниками їх психофізичного благополуччя в закладі дошкільної освіти.

Список використаних джерел:

1. Андрющенко Т. К. Здоров'язбережувальні технології як засіб формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.* 2012. Вип. 27. С. 6–10.
2. Денисенко Н. Ф. Освітній процес має бути здоров'язбережувальним. *Дошкільне виховання*. 2007. № 7. С. 8–10.
3. Дубогай О. Д. Навчання в русі: здоров'язберігаючі педагогічні технології в закладі дошкільної освіти. Київ : Шкільний світ, 2005. 112 с.
4. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі : колективна монографія / за ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В. М., 2019. 400 с.
5. Левінець Н. Впровадження здоров'язберігаючих технологій як актуальний напрям сучасної дошкільної освіти. *Вісник Інституту розвитку дитини*. *Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2011. Вип. 16. С. 116–120.
6. Лохвицька Л. Організація здоров'язберігального середовища в дошкільних навчальних закладах. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету*. *Серія : Педагогічні науки.* 2010. Вип. 16. С. 124–127.
7. Омельченко О. В. Сутність здоров'язберігаючої освітньої технології. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. пр*. Харків : ХНПУ, 2016. Вип. 25. С. 106–111.
8. Організація оздоровчої роботи в ДНЗ / упоряд. Л. А. Швайка. Харків : Основа, 2011. 319 с.
9. Смольникова Г. Здоров'язбережувальні і здоров'яформувальні технології. *Дошкільне виховання*. 2013. № 7. С. 23–26.